

Írta: Sárík Eszter

GONDOLATOK A FERENCZI GYÖRGY NEVELŐINTÉZETI NAPOKRÓL

2000. november 22-én és 23-án Rákospalota adott otthont a Ferenczi György Nevelőintézeti Napoknak. A tudományos konferenciákat – az esetek többségében – jellemző visszafogott stílusra és a nem ritkán előforduló monotóniára számítottam, amikor nekiindultam a novemberi reggelnek. Az általában már 9 óra 30 tájékában előkerülő „hektó” kávékra vagy a „már csak fél óra és ebéd” típusú önszuggesszióra azonban nem volt szükség. De nemcsak nekem nem, hiszen a szünetekben folytatott beszélgetésekből kiderült, hogy a résztvevők egységesen arra a megállapításra jutottak, hogy az előadások tartalmasak, színvonalasok voltak. Nagy hiba lett volna otthon maradni, vagy az itt töltött órákat könnyedebb szórakozással felcserélni! Mert valóban fényűzés manapság kihagyni egy - lelkes csapat által – mind külsőben, mind tartalmilag igényesen létrehozott programot.

A kerekasztal-beszélgetéstől – mely szociológust, szociálpolitikust, intézetigazgatót és ügyészt ültetett egy asztalhoz – a kissé ellentmondásos, ám emocionálisan nagy vihart kavarázó záróelőadásig; a fiatalok beilleszkedési és munkaerő-piaci esélyeiről. Az elhangzottak egy néhány gondolatmagvat minden bizonnyal elvetettek a jelenlévők agyában. Számolva „az újszülöttnek minden poén új” effektussal is, vannak kérdések, melyeket végiggondolásra, – sőt néhány, e tárgykörben illetékes embernek – számvetésre is érdemesnek találtam. Köztük azt a problémát, melyet Laki László ecsetelt egy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében készült, regionális felmérés kapcsán: Azt tudniillik, hogy „a regisztrált munkanélküliek száma meg sem közelíti a munkával nem rendelkezők valós létszámát, s a komoly társadalmi problémák hátterében sem a regisztrált munkanélküliek „bázisa” áll, hanem az ún. inaktívak népes tábora, melybe a rokkantnyugdíjasként vagy háztartásbeliként nyilvántartottak is beletartoznak. Valójában az, hogy a munkahellyel és – valódi: össztársadalmi szinten is megbecsült -munkával nem rendelkezők „nagy bugyrában” mennyien kénytelenek a homlokukon viselni a munkanélküli bélyeget; mindössze a statisztikáknak és az azokat kozmetikázóknak fontos! A valós és aggasztó dilemma az, hogy hová folyik el az a humán energia, mely nincsen lekötve munkaerőként! (Értve ezalatt a fizikai és pszichés energiákat is, melyeket a „dologtalanság” és „szükségtelenség-érzés” állapota napról-napra felfal.)

Az inaktivitás kérdése Hága Antónia szavaiban is a fenti értelmezésben jelent meg. 12 roma nővel folytatott mentálhigiénés tréningjéről tartott beszámolója ráébresztett arra, hogy a napjainkban egyre népszerűbbé váló lózung, mely szerint „az ideális családban az anya otthon, a fakanál mellett teheti teljessé a család boldogságát” – mennyire rétegspecifikus. Végignévezve a fiatalok bűnelkövetők családi hátterén, számos esetben jelenik meg a gyanúsított édesanyjának foglalkozásaként a háztartásbeli kategória. A „polgári” Magyarország háztartásbelije azonban – sajnálatos módon – korántsem a férfiakkal rivalizáló, karriertársadalomból kivonuló, önkéntes főállású anyák sokaságát jelentik. Korunk „HTB”-je még egy sokszorosan kényszerülte állapot következeiben marad otthon családjával, amelyhez a tágabb társadalmi viszonyokon túl, a regionális nehézségek és gyakran a tradicionális kisközösségek nyomasztó hagyományai ugyanúgy hozzájárulnak, mint az egyén iskolázatlansága. Ez a passzív nőszerep korántsem deviancia-gátló, sőt gyakran jelent egyet a tehetetlenséggel. Az effajta immobilitástól a fiatalok olyannyira ódzkodnak, hogy akár a bűnelkövetés árán is, távol akarnak kerülni ettől a mintától.

(Félreértések elkerülése végett, nem ebben látom a bűnözés okát, de összefüggést vélek felfedezni a két tényező közt.)

Az ún. nőkérdés ezen falak közt külön értelmet nyert. Az ittlakó nők, lányok – vagy ahogyan azt Aczél Anna megfogalmazta – a gyakran, örömmel, újra játszadozó „gyermeklányok”, ezen makrotársadalmi és mikrokörnyezeti hátrányokat többszörös teherként cipelik a hátukon. A Rákospalotán élő lányok élete szinte „lekottázza” a női sorsokban jellegzetesen előforduló kudarclehetőségeket. A bűnelkövetés, a leányanyaság, „a szabadultam, de nincsen hová mennem” tragédiáival küzdők lakóhelye, gyakran végső menedéke ez az intézmény.

A kétnapos találkozó azonban korántsem a pesszimista ön-sajnálattól volt hangos: sokkal inkább az előremutató gondolkodásról, az együttgondolkodás és cselekvés szükségességéről szólt. Míg az első nap a deviáns és veszélyeztetett fiatalok esélyeinek latolgatását helyezte a középpontba, addig november 23. már az intézményes – kiváltképpen a büntetőjogi reakciók – tárgyalásának jegyében telt, Frech Ágnes büntetőbíró és Lévay Miklós segítségével.

Nemcsak témájában, de stílusában is formabontó volt Csernus Imre pszichiáter expozéja. A bűnelkövetés és a bűnelkövetőkkel való foglalkozás a jelenlévők körében egy ismert világot jelent. Tudjuk, mert hozzászoktunk, hogy a bűnelkövető hűsvér ember, látjuk – ha életmódja nem is – de vágyvilága vagy az általa vágyott világ nem sokban különbözik a miénktől, törekszünk botlásának megértésére; és ki-ki a tőle telhető módon és eszközökkel – a kriminalitás útjára tévedőt – igyekszik a helyes útra terelni.

A drogosok mindennapjaira és kezelésére azonban kevésbé van rálátásunk. A Büntető törvénykönyv idevonatkozó passzusairól tudjuk, hogy nem szolgálhatnak megoldásul azoknak, akik egy szenvedélybetegség súlyos rémével küzdenek; tisztában vagyunk azzal, hogy a kezelésük jellegében teljesen különbözik a bűnelkövetők kezelésére létező eszközöktől, és a témakör vitatásakor egy másfajta gondolkodásmódra kell áttérnünk. Különösen azért, mert nem büntetésről, nem egy állami szankció elszenvedéséről, hanem egy önkéntesen igénybevett kezelésről beszélünk – de a tudásunk (legalábbis az enyém) - ezen nem sokkal mutat túl.

Hogy megtudtunk-e ennél többet a drogprobléma kezeléséről Csernus Imre performanszából? Bizonytalan vagyok a válaszban. Megerősödtem abban a hitemben, hogy a „segíts magadon. Isten is megsegít” elve kiválóan működik, megtudhattam, hogy ez az elv a drogosok világában fokozottan igaz, halhattam – „a saját fülemmel egy pszichiáter szájából” -, amivel már eléggé régóta tisztában vagyok (és amivel egyébként mélységesen egyetértek), hogy az önismeret kiemelkedően fontos. Hogy erőneink és önnön korlátaink ismerete nélkül „mozdulni” sem lehet, vagy ha mégis, ez a mozgás lefelé mutat. Tény, hogy a kábítószeres élete nem kimondottan a felfelé ívelésről szól, és ha a drogos elindul ezen a lejtőn, az önismeret hiányának tőkesúlya a „pokol” felé húzza.²

A pszichiáter feladata eszerint az, hogy felnyissa a beteg szemét a saját személyiségéről! Akinél ez az ébredés kellő akarattal párosul, azon lehet segíteni, a többiekén nem. Rendben. A tétel eddig logikus és racionális, nehezen lehet rajta „fogást” találni. A logikátlanság abban a rendszerhez társuló közösség jellegében rejlik, mely az előadó vezetése alatt működik. Létezik egy közösség, egy hely („a HELY”), mely a drogtól szabadultak „jutalomközössége”. A közösség szabadon dönthet arról, hogy – amennyiben valaki kísértésbe esett, és akár enyhébb kábítószerhez „nyúlt” – az illetőt benntartják a csapatban, felfüggesztik a csoporttagságában, vagy kiejtik abból. Azt nem értem, hogy ilyen szélsőséges individualizmus hogyan párosulhat egy hihetetlenül erős (már-már szektoid) közösségiséggel! Ahol a közösségi érdek olyan szinten megelőzi az egyén érdekét, hogy az dönthet „bennmaradásról”, „felfüggesztésről” vagy a rendszertől való kiesésről. Ott, ahol a

tét nem kisebb, mint a drogtól szabadulni vagy a rabjának maradni. A „játszma” vége az erők közösségének megalakulása. A gyengének nincsen maradása.

A VILÁG ERRŐL SZÓL, DE A SEGÍTÉS IS?!

Az eredményességet nem vitatom, és tulajdonképpen – ha jobban magunkba nézünk-megállapíthatjuk, hogy egy segítőrendszer sem mutat fel feltétlenül jobb eredményeket – legfeljebb nem beszélünk a rendszerből kikerültek csúfos arányáról. Egy biztos, hogy ez a hozzáállás, keménység és „szoros közösségi uralom” egy olyan közösségben sem lenne megengedhető, ahová a bekerülésről nem az egyén dönt, hanem külső akarat hatására válik annak részévé. Ezt a fajta csoportkohéziót még egyéni döntés esetén sem tartom azonban veszélytelennek. A történelem már jó néhány ízben igazolta, hogy „karizmatikus” vezetők hatása alatt tömörült csoportok – különösen ilyen instabil emberekből álló csoportosulások - irányítójuk vezényszavára számos megdöbbenéssel tett elkövetésére képesek. (Nem kívánom azt sugallni, hogy ez a csoport közelről veszélyeztetett – csak és kizárólag az elmondottak alapján mondok véleményt -, de a szervezeti jellegben veszélyek rejlenek.)

Egy biztos, hogy a kérdést továbbgondoltam, mert muszáj volt továbbgondolni. És ezzel – nyilvánvalóan – nem vagyok egyedül.

Nem véletlenül hagytam gondolatsorom végére Aczél Anna és Szarka Attila előadásainak felvillantását. A Ferenczi György Nevelőintézeti Napok tulajdonképpeni házigazdái nemcsak az általuk elmondottakkal, de előadásaik hogyanjával is azt a hitelességet testesítették, amelyről az új épület átadása. Kádár Kata előadása és a lányok lelkes sürgés-forgása szólt.

Hogy ezek a lányok (vagy Aszódon a fiúk) mennyit tudnak magukkal vinni abból, amit a falak között elsajátítottak, ha kilépnek a kapun, a farkastörvények közé? Még nem tudni. És ennek megismerése úgy tűnik – sajnálatos módon – még várat magára. Mindenképpen reméljük azonban, hogy kellő önismerettel és hiteles segítségnyújtás élményével gazdagodva talán sikerül állva maradni az élet buktatói között is. Mint ahogyan azt is, hogy mód lesz a közeli jövőben követéses vizsgálatok elvégzésére, annak érdekében, hogy többet tudjunk arról, mi, milyen eredményességgel működik, illetve mi és hogyan rontja vagy erősíti az itt elérteket.

Köszönjük, Rákospalota!